

DẠY VÀ KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ NGHE HIỂU ĐỐI VỚI HỆ ĐÀO TẠO CỬ NHÂN NGOẠI NGỮ CHẤT LƯỢNG CAO

PGS.TS Nguyễn Quý Mão
Khoa NN&VH Nga - ĐHNH - ĐHQGHN

1. Đặt vấn đề

Trong bất kì một khối người học nào, theo bất cứ chương trình nào, cũng có những thành viên nổi trội hơn các thành viên khác. Trong các trường đại học, việc có một số sinh viên có khả năng tiếp thu nhanh hơn, gặt hái được nhiều kiến thức hơn là một thực tại và khuynh hướng đầu tư tăng cường cho khối sinh viên này là khuynh hướng đúng.

Những sinh viên được lựa chọn này có những đặc tính sau:

- Có tư chất trí tuệ hơn các bạn cùng khối, thể hiện qua điểm số các kì kiểm tra. Tư chất trí tuệ cũng thể hiện ra cách ứng xử tốt hàng ngày, qua cách tiếp xúc đúng mực với giáo viên.

- Ham học, ham hiểu biết và quan tâm nhiều đến kết quả học tập của mình.

- Đầu tư nhiều thời gian cho học tập, có niềm say mê thực sự đối với việc học tập của mình.

- Có tham vọng khẳng định năng lực của bản thân. Tham vọng về việc làm trong tương lai, về đời sống vật chất, tự lập sau này. Những tham vọng này là động lực thúc đẩy họ cố gắng để có được kết quả cao trong ngành học của mình.

Các trường đại học đầu tư tập trung cho khối sinh viên được lựa chọn, cụ thể là:

- Đầu tư về cơ sở vật chất, trang thiết bị, phòng học.

- Cấp học bổng ưu đãi.

- Phân công đội ngũ giáo viên có trình độ tương xứng để giảng dạy các lớp có chất lượng cao.

- Bồi dưỡng tiền đúng lớp cho người tham gia giảng dạy.

- Cấp kinh phí cho các công tác phục vụ lớp học.

- Soạn giáo trình cho các lớp chất lượng cao.

Sự khác nhau giữa Lớp chất lượng cao trong môn học Nghe hiểu là ở chỗ họ có thể nghe hiểu nhiều lĩnh vực hơn, thực hiện các bài tập với độ khó cao hơn, với thời gian ít hơn (nghe ít lần hơn).

Vẫn có thể dùng các giáo trình vốn có sẵn bằng cách tăng độ khó như giảm thời gian nghe cho một đơn vị bài học, tăng khối lượng bài học trong một khoảng thời gian nhất định, đưa thêm các yêu cầu cho người học, tái tạo lại thông tin đã nghe được dưới dạng các kỹ năng khác.

2. Kỹ năng Nghe hiểu trong giảng dạy ngoại ngữ

Mặc dù có những phương pháp chung trong giảng dạy ở bậc đại học, giảng dạy các bộ môn riêng biệt vẫn có những đặc thù riêng. Tuy vậy, xét đại thể, theo chúng tôi, quy trình giảng dạy bất cứ một môn học nào cũng bao gồm 2 giai đoạn lớn, giai đoạn Lí thuyết, khi người học tiếp nhận thông tin, tìm hiểu, sàng lọc, chọn lựa kiến thức cần thiết cho mình và giai đoạn Thực hành, khi người học sử dụng kiến thức đã thu lượm được vào mục đích của riêng mình. Điểm khác nhau ở đây là cách cung cấp thông tin và cách thực hành và quan trọng hơn là tỷ lệ giữa chúng.

Phương pháp giảng dạy ngoại ngữ đã trải qua một chặng đường phát triển khá dài với các quan điểm, khuynh hướng giảng dạy khác nhau phản ánh cách nhìn nhận mục tiêu và con đường đạt được mục tiêu của khoá học không đồng nhất. Cùng với chúng là các sách học, các giáo trình, bài kiểm tra, thi cử được soạn rất khác nhau mặc dù là viết về cùng một môn học.

Trong giảng dạy ngoại ngữ các giờ học bắt buộc phải làm được 2 phần việc: Phần lí thuyết và phần thực hành với lượng thời gian nghiêng về phần thứ hai, phần thực hành. Ví dụ: Khi giảng một ngữ liệu mới, một quy tắc mới hoặc từ mới giáo viên có thể dùng cách miêu tả, dùng động tác, dùng các công cụ trợ giúp như tranh vẽ, dùng từ đồng âm, từ ngược nghĩa, dùng ngữ cảnh. Thậm chí đôi khi phải dùng cả tiếng mẹ đẻ (đặc biệt khi bài học liên quan đến các khái niệm trừu tượng như vũ trụ, hải dương, hay các khái niệm về kinh tế như bảo hộ mậu dịch, cán cân thanh toán, thu nộp ngân sách...). Phần thực hành học sinh sẽ dùng những ngữ liệu mới để đặt câu, để nói, tranh luận, phỏng vấn, bình luận, hoặc viết theo yêu cầu của giáo viên.

Nghe hiểu là một kỹ năng khó, nhất là khi nghe băng ghi của người bản ngữ, nghe đài, nghe người ta nói chuyện ngoài phố. Khó vì khi nghe như vậy người nghe không có cơ hội để làm cho tốc độ người nói chậm lại, không có cơ hội yêu cầu nguồn phát ra âm thanh chờ cho hiểu rồi mới phát tiếp, không có sự trợ giúp nào khác như mắt, điệu bộ.

Quá trình hình thành kỹ năng Nghe hiểu trong tự nhiên khác rất xa với quá trình học. Đặt một đứa trẻ vào một môi trường ngôn ngữ, cho dù đó không phải là tiếng mẹ đẻ, thì chẳng bao lâu nó sẽ tự biết nói, biết nghe một cách hoàn hảo, mặc dù chưa biết viết, biết đọc. Người lớn thì phải học hành đầy công mới có được cái mà

con trẻ có thể có một cách dễ dàng. Điều này phần nào giải thích tại sao người học càng lớn tuổi càng khó học Nghe hiểu.

Nghe hiểu là một trong số 4 kĩ năng mà khi học một ngoại ngữ ai cũng phải trải qua nhưng không phải ai cũng thành công. Giáo trình Nghe phải có dạng bài tập thích hợp, được sắp xếp từ thấp đến cao. Điều quan trọng là người học phải được làm quen với những lớp từ của những vấn đề thường được quan tâm trong cuộc sống hàng ngày, hay được viết, được nói trên các phương tiện thông tin đại chúng... Nói cách khác họ phải được tiếp xúc trước với các lớp từ này dưới dạng âm thanh được phát ra từ các nguồn khác nhau. Chính vì vậy chủ đề các bài dạy nghe, phần từ vựng của giáo trình phải cập nhật. Để cập nhật được lẽ đương nhiên phải vượt qua những trở ngại nhất định từ phía người học cũng như người dạy.

3. Chương trình Nghe hiểu cho Lớp chất lượng cao

3.1. Nguyên tắc thiết kế chương trình

- Nguyên tắc chuẩn mực

Giáo trình phải được thực hiện hoặc lựa chọn sao cho ngôn ngữ phải là tiếng Nga hiện đại, chuẩn mực, văn hóa. Tránh tối đa những lối nói, từ ngữ không chuẩn mực, không phổ biến.

- Nguyên tắc kế thừa và nguyên tắc hấp dẫn

Có nhiều nguyên tắc soạn giáo trình xét về mặt lí thuyết, song ở đây chúng tôi chỉ nhắc đến những nguyên tắc cụ thể nhất mà thôi. Do hoàn cảnh cụ thể của việc dạy và học tiếng Nga ngày nay, nguyên tắc kế thừa và nguyên tắc hấp dẫn là hai nguyên tắc chủ đạo nên được ứng dụng. Kế thừa là kế thừa phần Nghe trước đó về khối lượng kiến thức, về chủ đề, về cách thức biên soạn... Hấp dẫn là các bài học sao cho không bị nhàm chán, thông tin có trong bài phải thực sự hữu dụng. Vấn đề được đặt ra trong bài là các vấn đề cuộc sống hàng ngày. Một yếu tố khác dút khoát phải tính đến là người học, họ là ai, trình độ ở vào mức nào. Mục đích của Chương trình là gì.

- Thời lượng cho toàn bộ chương trình và từng bài
 - Về thời gian lớp chất lượng cao vẫn phải tuân theo khung chương trình đào tạo cử nhân ngoại ngữ chung đã được thông qua.
 - Thời lượng dành cho chương trình Nghe lớp chất lượng cao tương đương 1 học phần, 30 tiết với 15 bài học, chia đều cho 15 tuần, khoảng 2 tiết cho mỗi lần lên lớp.

3.2. Chủ đề

Nội dung của toàn bộ chương trình Nghe phải được sắp xếp theo các chủ đề nhất định. Việc sắp xếp này có tác dụng quản lí tốt chương trình về phương diện

dạy cũng như học và tiến hành kiểm tra đánh giá. Do mục đích của lớp chất lượng cao, chủ đề các bài nghe nên gần gũi với cuộc sống hàng ngày, đó có thể là môi trường, hôn nhân, căn bệnh thế kỉ Si-đa, sức khỏe, thể thao, phụ nữ, thiên tai, công ăn việc làm, du lịch ... Các chủ đề có thể lớn như chủ đề chính trị, kinh tế, hợp tác kinh tế, đầu tư, tài chính...

3.3. Hệ thống bài tập

Hệ thống bài tập nên đa dạng, phong phú. Khi soạn các bài tập cho giáo trình, chúng ta có thể tham khảo nhiều các loại giáo trình các thứ tiếng khác. Bài tập của giáo trình là loại bài tập hiện đại. Đó có thể là :

- Điền từ thiếu vào chỗ trống.
- Điền thông tin thiếu vào chỗ trống.
- Nối các khái niệm với định nghĩa đúng của nó.
- Sắp xếp các đoạn thông tin theo một trình tự đúng.
- Chọn câu trả lời đúng sai.
- Điền tên cho các đồ vật, bức tranh.
- Xác định xem nói về cái gì.
- Xác định câu phụ họa đúng (response/énлик).

- Bài tập cuối cùng của một bài thường là bài tập khó nhất của bài vì người học phải trả lời dài hơn, đôi khi phải có ý kiến riêng, đánh giá của bản thân. Bài tập này thường mang tính chất tổng hợp, người học phải nắm bắt được thông tin toàn bộ mới làm tốt được. Điều này rất thích hợp với các lớp chất lượng cao. Làm được bài tập kiểu này có nghĩa là nghe hiểu được thông tin hầu như 100 %.

Do nội dung của từng bài nghe khác nhau, nên trong mỗi bài chúng ta có thể gặp loại bài tập này, mà không gặp loại khác.

3.4. Tư liệu cho chương trình Nghe

Tư liệu dạy nghe có thể là băng ghi sẵn, hoặc giọng nói của giáo viên. Người dạy có thể chọn tùy thuộc vào vốn từ vựng, chủ đề cần dạy và quan trọng hơn cả là cách phát âm của từng địa phương, phương ngữ. Nếu có điều kiện nên cho người học được nghe các giọng nói, giọng phát âm khác nhau để tạo được vỏ âm thanh đa dạng của một từ nhất định mà vẫn không vượt ra ngoài chuẩn mực cho phép thì khi nghe thông tin thực(chứ không phải tài liệu học tập) sẽ đỡ bị lúng túng. Điều này rất quan trọng vì giọng nói, cách phát âm của phát thanh viên là chuẩn mực, có khác so với người thường. Hơn nữa Tiếng Nga của người gốc Nga lẽ đương nhiên có khác so với Tiếng Nga của các nước trong Khối SNG...

4. Những thủ thuật dạy Nghe hiểu

Theo chúng tôi quy trình dạy Nghe hiểu có thể chia làm 3 giai đoạn: giai đoạn Trước, Trong, và Sau khi nghe.

4.1. Giai đoạn Trước khi nghe

- Giáo viên “khởi động” lớp, chuẩn bị không khí cho giờ nghe.
- Ra câu hỏi gợi ý gần với chủ đề sẽ nghe.
- Hỏi người học về những từ, những cấu trúc có thể được dùng.
- Giới thiệu dần từ , cấu trúc mới bằng các thủ thuật sau:
 - + Từ đồng nghĩa;
 - + Từ ngược nghĩa;
 - + Dùng hình ảnh, biểu bảng, hình vẽ đơn giản (Không phức tạp để có thể bị hiểu sai, hoặc quá đẹp gây mất tập trung, người học chú ý vào bản thân bức tranh, ảnh, chứ không phải vào nội dung cần nghe);
 - + Cung cấp thông tin nền về chủ đề liên quan;
 - + Nếu thật cần, dùng tiếng mẹ đẻ;
- Nói rõ, xác định rõ người học phải làm những gì sau mỗi lần nghe;
- Xác định số lần nghe tối thiểu là 3 lần, tối đa là nghe cho tới khi hiểu trong khoảng thời gian cho phép;
- Điều cần nhớ trong giai đoạn này là không cho người học xem trước văn bản đã ghi âm (Tapescripts / АУДИОТЕКСТ), vì nếu không tín hiệu ngôn ngữ sẽ đi qua con đường thị giác;
- Giáo viên không ngồi nguyên một chỗ trên bục giảng. Nên đứng ở khoảng 1/3 chiều dài của lớp kể từ bảng đen xuống và di chuyển trong khoảng này. Cũng có thể di chuyển xuống sâu hơn phía dưới lớp song sau đó lại trở về ngay;
- Cho đọc thành tiếng các từ mới, cấu trúc mới trong bài nghe mà người học sẽ nghe thấy trong băng.

4.2. Giai đoạn Trong khi nghe

- Cho nghe lần 1, ngừng từ 2 - 3 phút cho người học làm bài tập;
- Giáo viên chữa phần bài tập của lần 1;
- Cho nghe lần 2, ngừng từ 2 - 3 phút cho người học làm bài tập;
- Giáo viên chữa phần bài tập của lần 2;

- Cho nghe lần 3, ngừng từ 2 - 3 phút cho người học làm bài tập;
- Cho nghe lại từng câu một, nếu câu quá khó, tua đi tua lại một vài lần;
- Giáo viên chữa phần bài tập của lần 3;
- Soát lại toàn bộ bài tập của cả bài nghe trước lớp;
- Nếu cuối cùng vẫn còn có nhiều học sinh không nghe ra giáo viên cho xem nội dung bài đã ghi âm.

4.3. Giai đoạn Sau khi nghe

- Là giai đoạn kết hợp với các kỹ năng khác, giáo viên có thể:
- Yêu cầu kể lại, nói lại nội dung;
- Yêu cầu viết lại nội dung;
- Yêu cầu tranh luận về bài đã nghe;
- Khi cho các em bình luận, phỏng vấn, đóng lại vai nhân vật giáo viên chia nhỏ lớp thành các nhóm 2, 4, 6 người, thành 2,3 bàn hoặc thành dãy bàn và lần lượt đi tới tận từng nơi để giúp đỡ, điều chỉnh hoạt động;
- Nhận xét lớp (Giáo viên nói rõ điểm tốt, điểm chưa tốt của giờ học);
- Cho bài tập về chủ đề gần với bài đã nghe dưới dạng viết hoặc nói để người học về nhà làm (Chú ý sao cho khối lượng vừa phải, có khả năng thực hiện được).

5. Kiểm tra đánh giá

5.1. Kiểm tra định kì

Kiểm tra định kì nhằm giúp người dạy và người học có được khái niệm về mức độ hình thành và phát triển kĩ năng nghe hiểu của mình. Trên cơ sở đó mà điều chỉnh sự hoạt động của bản thân. Kiểm tra định kì nên được tổ chức sau 4 bài học một lần.

5.2. Kiểm tra hết học phần

Là kiểm tra người học phải trải qua khi đã học hết toàn bộ Chương trình. Kiểm tra đợt này thường được tiến hành ở mức độ toàn khối học. Khi thi sinh viên ngồi theo danh sách chữ cái, chứ không theo lớp như kiểm tra định kì và khi chấm bài có rọc phách.

5.3. Các loại hình bài tập dùng để kiểm tra đánh giá.

- Nghe hiểu và trả lời bằng tiếng Nga

- Câu trả lời có thể là 1 từ hoặc 1 tập hợp từ. Câu hỏi trong bài kiểm tra viết bằng tiếng Nga.

- Ngôn bản có thể là 6-8 câu ngắn.

- Ngôn bản có thể là 4-6 đoạn Hội thoại ngắn, mỗi Hội thoại gồm 2-4 lời thoại.

- Ngôn bản có thể là 1 độc thoại dài khoảng 10-15 câu về các chủ đề có từ ngữ học sinh đã học qua.

- Nghe hiểu và chọn

- Ngôn bản gồm 6-10 đoạn đối thoại ngắn. Người làm bài phải hiểu và chọn câu trả lời đúng, phù hợp với nội dung nghe hiểu. Câu trả lời đó có thể là thông tin dưới dạng chữ viết, bảng biểu, sơ đồ, hình vẽ hoặc con số.

- Ngôn bản là một độc thoại, có thể là một câu chuyện. Người làm bài phải chọn đúng tập hợp từ hay mệnh đề để kết thúc câu viết dở, hoặc chen vào chỗ trống của câu cho sẵn.

- Nghe hiểu và xác định

- Ngôn bản thường là một đoạn độc thoại. Học sinh phải nghe hiểu được nội dung rồi xác định nội dung, câu đúng sai, có nói đến hay không nói đến so với thông tin được nghe. Thường có đến 6-14 nội dung trong một bài kiểm tra tùy theo yêu cầu cụ thể của đợt kiểm tra.

- Ngôn bản có thể là một độc thoại hay đối thoại. Người làm bài chỉ việc đánh dấu những thông tin đúng là được. Trong một bài kiểm tra có thể có từ 10-14 phát ngôn.

- Nghe hiểu và chọn ghép

- Nghe các ngôn bản có chủ đề khác nhau. Mỗi một chủ đề như vậy sẽ phải được ghép vào thông tin trong bài kiểm tra bằng cách đánh số thứ tự vào trong bài làm. Chủ đề thường có số lượng lớn hơn ngôn bản trong băng để gây nhiễu, người học phải có kĩ năng thực sự mới làm đúng.

- Nghe hiểu và điền vào chỗ trống

- Nghe điện đàm, nhắn tin qua điện thoại, thông báo hay quảng cáo... rồi điền vào chỗ trống có sẵn trong bài kiểm tra. Có khoảng từ 5-10 chỗ phải điền trong bài.

Trong quá trình soạn bài cho kiểm tra đánh giá, có thể và cần phải kết hợp tất cả các hình thức, loại hình bài tập để có thể đánh giá đúng năng lực của học sinh.

5.4. Thời gian kiểm tra đánh giá

Tối đa chỉ nên là 30 phút với sự phân bổ như sau:

- Phát bài, và cho người học xem, xác định các việc phải làm: 5 phút, vì chắc chắn là có từ mới và họ phải đoán nghĩa.

- Nghe 3 lần cộng với thời gian ngưng nghỉ để thực hiện bài tập: 25 phút

Nên chọn bài hay bằng chuẩn có chất lượng tốt.

Ngay cả khi kiểm tra cũng nên cho nghe 3 lần, trước hết là vì số lần được nghe chỉ là một trong các yếu tố gây khó / làm dễ mà thôi. Yêu cầu bài tập mới là căn bản. Có thể nghe 3 lần lại khó hơn nghe 1 lần, song về tâm lí sư phạm khi được biết sẽ nghe 3 lần người học dễ có thành tích cao hơn.

6. Kết luận

1. Tổ chức các lớp chất lượng cao về thực chất là đầu tư có trọng điểm nhằm tạo ra nguồn nhân lực vượt trội về chất lượng, đạo đức, những người có thể sẽ kế tục và phát huy quá trình giảng dạy tiếng nước ngoài, góp phần phát triển kinh tế.

2. Việc đầu tư cho lớp chất lượng cao nên được đặt trong tổng thể đào tạo, sử dụng và đào tạo lại, đào tạo nâng cao.

3. Kỹ năng Nghe hiểu là một trong các kỹ năng khó. Đặc biệt trong điều kiện không có môi trường tiếng và đầu ra khó như đối với tiếng Nga hiện nay. Việc thiết kế Chương trình Nghe hiểu riêng cho Lớp chất lượng cao là cần thiết xuất phát từ mục đích của khóa học, người học và điều kiện môi trường tiếng thực tại.

4. Bí quyết thành công của Chương trình là khơi dậy sự thích thú, quan tâm, tham gia hăng hái của người học bằng các kỹ thuật nhuần nhuyễn, thay đổi linh hoạt của người dạy. Chính người học là khâu rất quan trọng, quyết định hiệu quả học tập. Nhìn lại năm tháng xa xưa, khi mọi thứ chưa như bây giờ, đất nước vẫn đào tạo được nhiều nhân tài chính là nhờ yếu tố này. Một yếu tố quan trọng khác cần tính đến là ưu tiên tuyển dụng đối với sinh viên chất lượng cao. "Tuyển lựa - đào tạo - sử dụng" là một đòn bẩy rất quan trọng.

5. Muốn giờ dạy hiệu quả cao Chương trình phải thích hợp, giáo viên phải nắm vững nhiều thủ thuật, phải thay đổi, sử dụng tùy thuộc vào từng bài, từng lớp vì theo một lẽ đương nhiên quá trình học tập là quá trình cá thể hoá. Không có Chương trình nào, phương pháp nào, kỹ thuật nào có thể tốt, có thể hiệu quả cho tất cả mọi người học trong cùng một thời điểm.

6. Chương trình Nghe hiểu cho Lớp chất lượng cao theo quan điểm giao tiếp, lấy năng lực sử dụng, thực hành làm căn bản. Mọi tư liệu, cách thức sắp xếp, trình bày, giới thiệu ngữ liệu, thủ thuật giảng dạy đều phải xuất phát từ đây. Dạy kỹ năng nghe hiểu, cũng như dạy các kỹ năng khác, cũng như Chương trình Nghe hiểu nói riêng chỉ là nhấn mạnh một kỹ năng nhất định trong một thời điểm nhất định mà thôi. Mục đích cuối cùng là phải dạy để sử dụng được kỹ năng ấy trong tổng thể kết hợp với các kỹ năng khác./.